

להיות בן-אדם

שיעור בנושא היחס לערבים

מטרות השיעור

1. להכיר גישות שונות של ההלכה בנושא היחס לגויים.
2. לגבש עמדה אישית בנושא היחס האנושי הראוי כלפי ערבים.

מבוא

בשיעור הזה אנו מבקשים לעסוק בנושא טעון עד מאוד - היחס שלנו, היהודים החיים בישראל, לערבים. כוונתנו לאותם ערבים שאנו נתקלים בהם בחיי היומיום במדינת ישראל, ואינם עוסקים בטרור. קשה מאוד להתעלם מכך שמדינת ישראל נמצאת בעיצומו של סכסוך ארוך ועקוב מדם עם הערבים, והעם הערבי, לפחות בחלקו, הוא בבחינת אויב. דווקא משום כך נשאלת השאלה: כיצד עלינו להתייחס לערבי כפרט? האם כל ערבי הוא אויב, שמבחינתנו עצם השתייכותו לעם הערבי מפקיעה ממנו כל זכות ליחס אנושי? או שעלינו להפריד בין המישור הלאומי למישור האישי, ולהתייחס גם למי שמשתייך לעם הערבי ביחס אנושי בסיסי כלכל האדם?

מהלך הפעילות

1. במליאת הכיתה: קראו את האירוע שקרה לדניאל ולחבריו.
2. קיימו הצבעה בכיתה: כמה היו עוזרים לנער הערבי וכמה לא היו עוזרים?
3. התחלקו לשתי קבוצות: קבוצה א' תכין טיעונים בעד עזרה לנער הערבי; קבוצה ב' תכין טיעונים נגד עזרה לנער הערבי.
4. הקבוצות יגבשו את טיעוניהן תוך הסתייעות במקורות ובשאלות הנלוות.
5. נציגי הקבוצות יציגו את טיעוניהם בפני מליאת הכיתה.
6. ערכו דיון מסכם במליאת הכיתה. לאור המקורות שלמדנו, כיצד אתם סבורים שתפעלו בסיטואציה כמו זו שבאירוע? האם שיניתם את דעתכם המקורית?

תשמעו סיפור:

אתמול הלכנו אני ושלושה חברים שלי לשחק כדורסל במגרש. בדרך, ראינו חבורת נערים, בערך בני גילנו, מתנכלים לבחור ערבי שגם הוא נראה בערך בן גילנו. הם בעטו בו, הכו אותו, חטפו לו את התיק וכל הזמן קיללו אותו. הערבי היה לבדו ולא ממש הצליח להתגונן. האמת היא שדי נבהלנו, ולא כל כך ידענו מה לעשות.

- "למה אתם נטפלים אליו? מה הוא עשה לכם?" זה היה דניאל, חבר שלי. לא יודע אפילו מאיפה היה לו האומץ לפתוח ככה את הפה.

בוודאי

בוודאי, הם בני אדם! כל אדם זכאי לכבוד בסיסי, זו חובה מוסרית!

"בכל מכלול היחסים שבין ישראל לנוכרים, הן בארץ והן בחו"ל, הן ביחס החברה כמדינה לאזרחיה הגויים, ובין ביחס היחיד לשכנו או לחבירו הגוי, אין שום צורך לשמור על יחסים אלה 'מפני דרכי שלום' בלבד, אלא משום שע"פ ההגדרה ההלכתית אין הם יותר בגדר עובדי עבודה זרה. ולכן, פרנסתם, ביקורי חוליהם, קבורת מתיהם, ניחום אבליהם (שנזכרו בשו"ע, יו"ד קנ"א, י"ב) ועוד, הכל ניתן להעשות מתוך חובה אנושית מוסרית".

הציטוט לקוח מדברי הרב חיים דוד הלוי כפי שמופיעים באתר האינטרנט <http://www.etzion.org.il/dk/1to899/245daf.htm#Heading2>

"וזה היה שבח האבות שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו ישרים. היינו שהתנהגו עם אומות העולם אף שהיו עובדי אלילים מכוערים, מכל מקום היו עמם באהבה וחשו לטובתם באשר היא קיום הבריאה".

הנצי"ב [הרב נפתלי צבי יהודה ברלין]
מחבר פירוש "העמק דבר" על התורה, פתיחה לספר בראשית

התנגשות בין ערכים

מדינת ישראל נמצאת מאז היווסדה תחת איומי הטרור הערבי. חלק ניכר מפעולות הטרור מתבצע באמצעות החדרת מחבלים משטחי יהודה ושומרון לתוך הקו הירוק. מלבד פעילות מודיעינית לאיתור המחבלים, מתבצעות בדיקות קפדניות במחסומי דרכים. לטענת גורמי הביטחון בדיקות אלו חיוניות להגנה על ביטחון המדינה: "האוכלוסיה הערבית משתפת פעולה עם המחבלים"; "מתוך כל רכב יכול לצוץ מחבל חמוש" ועוד. מנגד טוענים הערבים: "אין לכם רחמים" "קשישים חולים ותינוקות מעוכבים שעות בשמש הקופחת או בגשם זלעפות על לא עוול בכפם".

האם לערבים מגיע יחס של כבוד אנושי?

זה תלוי

**זה תלוי, רק אם הוא מקבל את מרות המדינה וגם
אז כבוד רק כאדם פרטי ולא כישות לאומית!**

"חובה לשמור על זכויותיו של כל אדם שמציית לחוקי המדינה ומקבל על עצמו את מרותה של ממשלת ישראל. אבל יש לזכור שזו מדינה יהודית, מדינה השייכת קודם כל ליהודים. הזכות לבחור ולהיבחר שייכת ליהודים ולא למי שלא מקבל את מרות ממשלת ישראל ואת האופי היהודי של מדינת ישראל. אם הוא כן מקבל, מגיעות לו זכויות אבל בתנאים מסוימים, ובכל מקרה לא בשלטון. לפי דין תורה, לנו - היהודים - יש חלק בחבל ארץ זה. לערבים יש למעלה מ-20 מדינות. מי שרוצה להיות ערבי לפי הלאומניות שלו, יש לו מספיק מקומות לגור בהם. אם הוא רוצה לגור פה, הוא חייב לקבל את התנאים של מדינת היהודים. יינתנו לו זכויות משפטיות, זכויות אזרחיות, מה ששייך לכל אדם באשר הוא אדם. מדינת ישראל לא תמנע מאף אדם שנברא בצלם א-להים את הזכויות שלו, אבל לא זכויות שלטוניות עלינו. אנחנו מקבלים אותו כפרט אבל לא כיישות לאומית."

הציטוט לקוח מדברי הרב דב ליאור כפי שמופיעים באתר האינטרנט
<http://www.sanhedrin.co.il/documents/lior.pdf>

בדילמה הראשונה שהוצגה הנער הערבי הותקף ללא סיבה מוצדקת.
בדילמה שלפנינו יש מתח בין הצרכים הביטחוניים של המדינה לבין הפגיעה בממתינים במחסום ובכבודם.
קראו את הדילמה במליאת הכיתה, נסו לשער כיצד תנהגו אתם כחיילים העומדים במחסום.

חשבו, האם יש בכלל פיתרון לדילמה?
האם יש פתרונות ביניים?

רקע עיוני

היחס של היהדות למי שאינו יהודי מורכב ומסובך. מצד אחד, קובעת התורה עיקרון ברור ופשוט: "ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים" (דברים י', יט). מצד אחר, קיימות הלכות רבות המבחינות בין יהודים לגויים (לרעת הגויים), הן בדיני ממונות הן בדיני נפשות.

אי אפשר גם להתעלם מכך שעם ישראל נחשב עם סגולה: "בך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה" (דברים יד, ב).

לפיכך, נקדים ונאמר שאין אנו עוסקים כאן בשאלת מעמדו הרוחני של הגוי מול מעמדו של היהודי. בשיעור זה אנו מבקשים לדון רק בשאלת היחס האנושי הראוי כלפי הגוי.

אל מול ההלכות הקובעות הבחנה חדה בין יהודים לגויים, קיימות הלכות רבות המסייגות אותן. אחד הכלים שנעשה בהם שימוש כדי לצמצם את ההלכות המבחינות הוא: "מפני דרכי שלום". אך אין זה הנימוק היחיד המשמש לצמצום ההלכות המבחינות.

בספרא (מדרש הלכה על ספר ויקרא) פרשת קדושים ד, ו, התגלעה מחלוקת בין ר' עקיבא לבין בן עזאי בשאלה "מהו הכלל הגדול בתורה":

”ואהבת לרעך כמוך, ר' עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר: זה ספר תולדות אדם [ביום ברא א-להים אדם בדמות א-להים עשה אותו (בראשית ה, א) - כלל גדול מזה].”

ומסביר בעל "קרבן העדה" בפירושו לתלמוד הירושלמי:

”זה ספר תולדות אדם, שכל בני האדם באים מאב אחד, הוא כלל גדול מ"ואהבת לרעך כמוך", דלא קאי אלא על רעך (שמתייחס אל ישראל בלבד ולא לכלל האנושות). ולפי זה בן עזאי מרבה אהבה בכמות לכל האנושות. קרבן העדה, ירושלמי נדרים, ט, ד.

כלומר, לשיטת בן עזאי, הכלל הגדול בתורה הוא שכל בני האדם, יהודים ולא יהודים, הם בניו של בורא העולם, וגם היחס אליהם צריך להיות בהתאם.

רעיון זה יכול לשמש כבסיס לתפיסה המצמצמת את הגישה המבחינה בין יהודים לגויים בעניינים שונים למקרים ספציפיים וקיצוניים, כאלה שבהם אין בני אדם מסוימים ראויים להיכלל בחברה האנושית בשל התנהגותם. האבחנות ההלכתיות בין יהודים לבין מי שאינם יהודים אינן נובעות מכך שהגויים הם "פחות בני אדם" מהיהודים, אלא ממעשים מסוימים שהם עושים או מהשקפה מסוימת שהם מחזיקים בה, ואלה מחייבים יצירת ניתוק מוחלט מהם. גויים שאינם משתייכים לקבוצת הסיכון החמור הם בני אדם כמוני וכמוך ולא חלות עליהם ההלכות המבחינות בינם לבין יהודים.

נסיים בהדגשה שאמנם המקורות שהבאנו עוסקים ביחס אל הגוי, אך כוונתנו המפורשת במעריך זה לעסוק באופן ספציפי ביחס שלנו, הישראלים, לערבים שאנו באים עמם במגע בחיי היומיום בישראל.